

РЕСУРСНИЙ ФАКТОР ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

*М. І. Євдощук, М. М. Коржнев,
М. М. Курило, Є. О. Яковлєв*

УДК 330.15

У побудові стратегії розвитку України, не відкидаючи європейських і трансатлантичних перспектив, треба виходити з реалій сьогодення і будувати власну сильну державу, інтереси якої враховуватимуть інші країни.

Нині Україна є державою з гіпертрофовано розвинутими важкими галузями виробництва, що склалися історично за тривалої інтенсивної експлуатації мінеральної сировини [4]. Вона спеціалізується на експорті продуктів переробки залізних руд і прокату чорних металів. Тому стратегію розвитку Української держави на вищому рівні управління пов'язують з подальшим розвитком базового мінерально-сировинного комплексу й відповідних галузей (гірничодобувної, переробної, чорної металургії, нафтопереробної, хімічної, енергетичної тощо). Про безперспективність подальшого розвитку цих ресурсомістких і енергоємних галузей в умовах зростаючого дефіциту енергетичної сировини писалось нами неодноразово. Народ України внаслідок їх діяльності неухильно втрачає найцінніший ресурс, який перебуває частіше за межами економічної системи взаємовідносин, – природне середовище свого існування.

Ключова складова загальної стратегії розвитку України є енергетична стратегія, в якій визначальне значення має ресурсний фактор. Розглянемо окремі природні ресурсні характеристики паливно-енергетичного сектору, що є базовими елементами в енергетичній стратегії розвитку України.

З адміністративно-територіального погляду, регіон, який охоплює Україна, пройшов шлях від найблагополучнішого з огляду наявності природних паливно-енергетичних ресурсів (значні родовища нафти, природного газу й вугілля) до

держави, яка наприкінці ХХ ст. не змогла задовольнити власні паливно-енергетичні потреби за рахунок своїх природних ресурсів. Нинішній стан ресурсної бази паливно-енергетичного комплексу (за винятком ресурсів урану) наведено в табл. 1. В Україні було створено одні з найпотужніших в Європі галузі пошукових та геологорозвідувальних робіт, нафтогазовидобутку та магістральних трубопроводів, а також газові мережі для газозабезпечення промисловості й населення. Було досягнуто рекордних показників пошуково-розвідувального буріння на нафту і газ та видобування окремих видів

Євдощук Микола Іванович – доктор геологічних наук, головний науковий співробітник Відділення морської геології та осадового рудоутворення НАН України

Коржнев Михайло Миколайович – доктор геолого-мінералогічних наук, професор КНУ ім. Тараса Шевченка

Курило Марія Михайлівна – кандидат геологічних наук, асистент кафедри геологічного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка

Яковлєв Євген Олександрович – доктор технічних наук, головний науковий співробітник Інституту проблем національної безпеки

паливно-енергетичних ресурсів: 218 млн. т вугілля у 1976 р., 14,4 млн. т нафти, у тому числі газового конденсату в 1972 році, 68,7 млрд. кубометрів природного газу в 1975 році.

Запаси і видобуток основних видів енергетичних корисних копалин в Україні за даними ДВНП «Геоінформ України» [5]

№ з\п	Вид корисної копалини	Одиниця виміру	Кількість родовищ		Підтверджені запаси на 01.01.2008 р.		Видобуток в 2007 р.	Ресурсний потенціал
			усього	що розробляються	усього	що розробляються		
<i>Горючі корисні копалини, газоподібні</i>								
1.	Газ природний	млн. м ³	356	202	1014509	789530	20436	4122560
	Вільний	млн. м ³	286+12*	157+4*	987988	765773	19604	
	Розчинений	млн. м ³	135*	105*	26521	23755	1032	315880
2.	Газ природний вугільних родовищ	млн. м ³	176*	85*	161821,82	62351,79	2,82	11875000
<i>Рідкі</i>								
3.	Нафта	тис. т	89+78*	41-66*	111956	94116	3189	702
4.	Газовий конденсат	тис. т	191*	126	61693	50238	1103	327
<i>Тверді</i>								
5.	Вугілля	млн. т	927	339	45032,06	9362,3	50,19	
	Буре	млн. т	79	5	2593,4	68,5	0,20	5082
	Кам'яне	млн. т	849	334	42438,7	9293,8	45,99	38293
6.	Торф	тис. т	1265	250	726123	180610	616	262
7.	Сапропель	тис. т	274	9	57282	5327	3	15

* об'єкти врахування запасів, які входять до складу комплексних родовищ.

На відміну від продуктів переробки залізних руд і прокату чорних металів, що дають основні валютні надходження до державного бюджету від експорту, в зовнішній торгівлі України сировинною продукцією паливно-енергетична сировина (нафта та газ) становить значну частку імпорту (табл. 2). Завдяки вигідному географічному розташуванню Україна є найважливішою сполучною ланкою з транспортування нафти й газу з держав СНД до Центральної та Західної Європи.

Щорічно територією України мережею газопроводів загальною довжиною 36,7 тис. км (у тому числі 22,8 тис. км магістральні газопроводи великого діаметра) і пропускним об'ємом на вході 290 млрд. кубометрів, на виході – 170 млрд. кубометрів до Європи надходить 110–120 млрд. кубометрів природного газу. У країні діють п'ять газопереробних заводів (Долинський, Качанівський, Гнідинцівський,

Шебелинський, Яблунівський), 72 компресорні станції та 13 підземних газосховищ загальною ємністю майже 30 млрд. кубометрів.

До нафтопровідної системи належать 15 магістральних нафтопроводів загальною довжиною 4,57 тис. км та 37 станцій з перекачування нафти загальною пропускною спроможністю 109 млн. т нафти на рік. Річна пропускна спроможність нафтопроводів у середньому становить близько 64 млн. т (11–13 млн. т для внутрішніх потреб і 53–55 млн. т на експорт) при загальній довжині 3,9 тис. км, у тому числі Придніпровський магістральний нафтопровід загальною довжиною 2,36 тис. км, що перекачує російську та казахську нафту на схід і південь країни, та магістральний нафтопровід «Дружба» (1532 км), який постачає нафту до Європи. Переробку нафти у країні здійснюють шість нафтопереробних заводів (НПЗ): Кременчуцький, Лисичанський, Одеський, Херсон-

**Зовнішня торгівля України паливно-енергетичною продукцією в 2007 р.
за даними Держкомстату**

Вид мінеральної сировини та продукції	Експорт		Імпорт	
	кількість, тис. т	тис. дол. США	кількість, тис. т	тис. дол. США
Нафта і нафтопродукти сирі	4,3	2377,5	9809,6	4553511,2
Нафта і нафтопродукти, отримані з бітумінозних порід (за винятком сирих)	4175,3	1560044,8	4952,7	3026647,1
Гази нафтові й інші вуглеводні газоподібні	121,2	64143,1	34209,0	658559,3
Вазелін нафтовий, парафін, віск нафтовий, озокерит та ін.	9,4	7029,7	3,2	3932,7
Кокс нафтовий, бітум нафтовий	87,0	19470,2	338,0	105870,2
Бітум і асфальт природні: сланці бітумінозні, асфальтити	–	–	0,1	432,6
Суміші бітумінозні, на природному асфальті, природному бітумі, нафтовому бітумі	0,7	724,5	9,8	5767,6
Вугілля кам'яне; брикети	3710,8	266144,0	13149,9	1251000,1
Лігніт (буре вугілля)	0,1	5,7	4,7	247,1
Торф	5,1	401,1	8,8	1686,2
Кокс і напівкокс з кам'яного вугілля, лігніту або торфу	580,8	102901,5	2092,3	424352,0
Смоли кам'яновугільні, лігнітові, торф'яні та інші мінеральні смоли	40,1	10114,1	13,8	3299,7
Масла та інші продукти високотемпературної перегонки кам'яновугільної смоли	217,1	101240,9	21,5	7909,1
Пек і кокс пековий, отримані з кам'яновугільної смоли	351	109188,5	24,5	13187,2

ський, Дрогобицький і Надвірнянський сумарною проектною потужністю 62 млн. т нафти на рік. Глибина переробки нафти на заводах України майже 63 % (у промислово розвинутих країнах Західної Європи цей показник 87 %, у США – 83 %, у РФ – 65 %). Сукупна ємність нафтоосховищ України сягає 800 тис. кубометрів, резервна пропускна спроможність нафтопроводів – 9 млн. т на рік для експортного транзиту і 25 – для власних НПЗ.

У 2007 р. серед основних гірничодобувних країн світу Україна посідала з видобутку кам'яного вугілля 9 місце (1,4 % від світового видобутку). Основні види енергетичної сировини у 2007 р. видобувалися: природного газу – на 161, нафти – на 105, газового конденсату – на 125, кам'яного вугілля – на 337 родовищах.

В умовах єдиного планового господарства в Україні пріоритетними щодо розробки були родовища зі значними запасами та якісною сировиною або ті корисні копалини, за запасами яких Україна посідала провідне місце [1]. В останні 25–30 років кращі запаси родовищ нафти, газу, кам'яного вугілля експлуатувалися в Україні найінтенсивніше.

У країні розроблено загальнодержавні та галузеві програми розвитку мінерально-сировинної бази загалом та окремих її складових: «Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року», «Національна програма розвитку і реформування гірничо-металургійного комплексу до 2010 року», державна програма «Кольорова металургія України на період до 2010 року», Національна програма «Нафта і газ України» та ін.

Нинішні економічні реалії потребують кроків на випередження в розвитку власного паливно-енергетичного комплексу, з урахуванням розвитку світової енергетики, та нової досконалої сировинної бази, заснованої на ефективному використанні всіх ресурсних складових енергетичного балансу України. Визначальна роль у цьому належить неухильному здійсненню заходів, передбачених енергетичною стратегією України на період до 2030 року та подальшу перспективу, що науково обґрунтовує шляхи докорінної трансформації енергетичного сектору української економіки, фактично створення нової енергетики країни, яка відповідатиме післякризовому постіндустріальному суспільству [6].

Ефективне використання вигідного географічного розташування України, енергетичного, насамперед ресурсного, потенціалу та розвиток власного виробництва енергоносіїв, диверсифікація джерел енергозабезпечення й інтеграція енерго- та трубопровідних систем, зміцнення енергетичної безпеки країни має досягатися шляхом:

виконання положень Енергетичної стратегії України на період до 2030 року;

проведення політики енергозбереження, створення економічних умов для стимулювання впровадження енергозберігаючих технологій, скорочення витрат енергоресурсів на виробництво енергії;

збільшення приросту запасів та власного видобутку нафти і газу шляхом розробки фундаментальних засад для їх пошуку, розвідки та створення і впровадження прогресивних технологій підвищення нафтогазоконденсатовіддачі [2];

модернізації морально та фізично застарілого обладнання з використанням новітніх технологій видобутку вуглеводневої сировини;

залучення капіталів і технологій європейських країн, розвиток економічного співробітництва у паливно-енергетичній сфері з погляду географії і важливості країн для вирішення внутрішніх енергетично-ресурсних проблем держави.

Послідовне і наполегливе виконання перелічених завдань, поряд з наявними достатніми можливостями для активної участі у процесі інтеграції енергетичних систем, дасть можли-

вість Україні гідно увійти в Європейський та Євразійський енергетичний простір. Особливо актуально для України інтегруватися у транснаціональні енергетичні корпорації, які є основним напрямом ефективної участі в глобальних енергетичних процесах.

Енергетична стратегія України, з огляду на невідворотність глибокої інтеграції енергетичного ринку й енергетичних процесів в Україні у світовий ринок, потребує ефективного міжнародного, насамперед європейського, співробітництва з урахуванням всіх власних природних і газонафтотранспортних ресурсних факторів та вигідного географічного розташування. Цей ресурсний потенціал дає змогу Україні використати його як інструментарій у забезпеченні власної енергетичної безпеки та досягненні геополітичних інтересів у періодичних «штормових» хвилях європейського енергозабезпечення.

Хоча Україна належить до держав, які мають запаси всіх видів паливно-енергетичної сировини (нафта, природний газ, вугілля, торф, уран та ін.), однак ступінь забезпеченості запасами, їх видобуток та використання не однакові і в сумі не створюють необхідний рівень енергетичної безпеки. Власними енергоресурсами Україна забезпечує себе приблизно на 47%.

Енергетична безпека Української держави нині радикально відрізняється від розуміння енергетичної безпеки паливно-енергетичного комплексу Західної Європи. Проголошуючи гасло «Україна – енергетичний вузол Європи», слід враховувати, що проблема енергетичної безпеки є найактуальнішою серед інших складових національної безпеки. Тому система заходів гарантування енергетичної безпеки має враховувати як реалії сьогодення, так і можливі зміни внутрішніх та гео економічних чинників і процесів глобалізації для прогресивного розвитку Української держави. При розробці економічної стратегії України необхідно відмовитись від моделі й інструментів реструктурування з огляду на позиції мікроекономіки та намагатися забезпечити глобальне реструктурування індустріальної у своїй основі економіки країни. У визначенні як тактичних завдань, так і стратегії структурної перебудови економіки пріоритет має залишатися за оптимізацією енергетично-ресурсного фактора [6].

Перші кроки на шляху інтеграції енергетичної галузі до інституцій Європейського Союзу Україна вже здійснила, ставши однією зі сторін угоди до Енергетичної Хартії. У ній визначено такі принципи співробітництва, як режим найбільшого сприяння, національний режим, свобода транзиту, експортні та імпорتنі збори, кількісні обмеження, захисні заходи тощо. Зі свого боку, Україна має здійснити цілісну систему заходів щодо забезпечення суттєвого поглиблення ринкових перетворень у паливно-енергетичних галузях, насамперед істотне прискорення процесу роздержавлення та приватизації, детінізації виробничих економічних процесів, створення прозорого ефективного енергоринку, утворення високоефективних інтегрованих паливно-енергетичних компаній [4].

В енергетичній стратегії держави треба враховувати еколого-ресурсні особливості енергетичної сировини, яка є основою енергетики на нинішньому етапі розвитку суспільства. Вона переважно належить до непоновлюваних природних ресурсів. Її запаси за рахунок використання незворотно зменшуються з часом, а дефіцитність та ціни зростають. Тому в розробці енергетичної стратегії держави мають враховуватися та моделюватися процеси виснаження родовищ енергетичної сировини. Таке виснаження має дві складові [4]: 1) фізичне – зменшення запасів певного виду ресурсу, яке виражається не тільки в зменшенні його полічених запасів за рахунок видобутку, а й наближенні загальної кількості видобутої сировини за весь час видобування до його прогнозних ресурсів; 2) економічне – погіршення геолого-економічних показників видобутку за рахунок першочергового використання запасів кращої якості та тих, які знаходяться у ліпших структурних і гірничо-геологічних та екологічних умовах. Велике значення має ліквідність (прибутковість) виду ресурсу. Низьколіквідні ресурси можуть бути первинно неприбутковими, їх видобуток догується з держбюджету (як, наприклад, вугілля). Для таких ресурсів фізичного виснаження може й не бути, однак вони дуже чутливі до економічного виснаження.

З погляду теорії, дефіцитність вуглеводнів в Україні можна знизити не тільки шляхом нарощування їх видобутку (мабуть, це в значних обсягах взагалі неможливо), а також за рахунок енергозбереження, залучення альтернативних видів палива й енергетики та розвитку

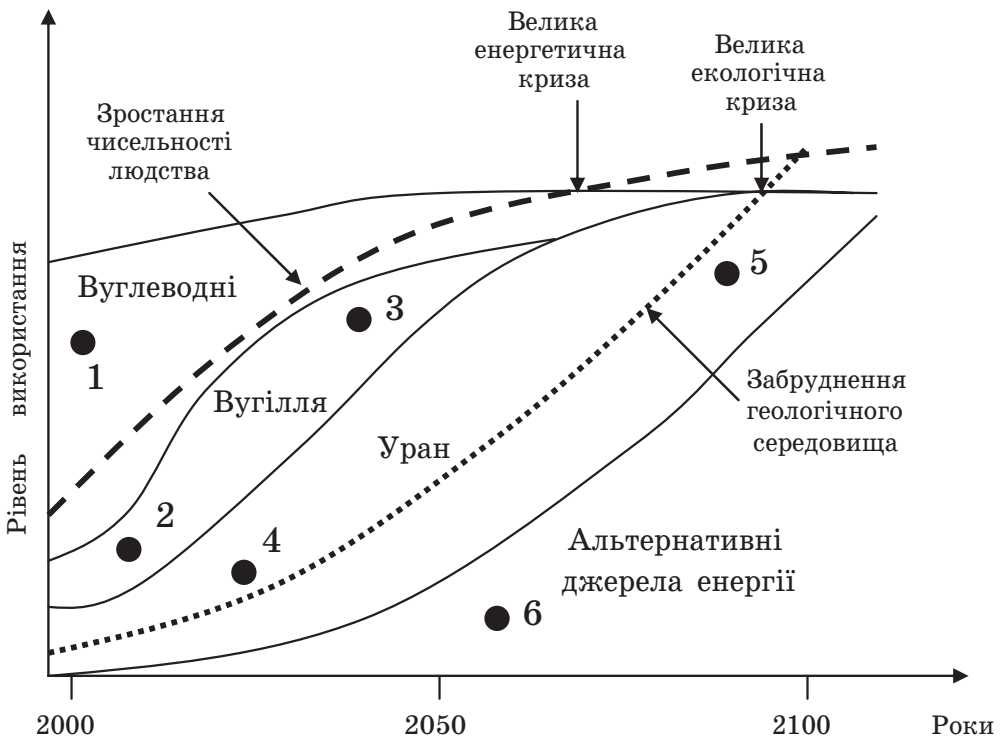
сучасних технологій більш глибокої переробки нафти.

Реалізація стратегії розвитку Української держави наразі є неможливою без окремого стратегічного запровадження змін у структурі енергозабезпечення. Зростаючі енергетичні потреби, вичерпність традиційних джерел паливно-енергетичних ресурсів, обмеженість технологій призвели до необхідності використання нетрадиційних видів енергетичних ресурсів [6] і енергозберігаючих технологій. Нині в Україні цьому приділяється велика увага. З наукової і теоретичної площини вони за ініціативи уряду перейшли у практичну як один з напрямів подолання енергетичної кризи в умовах глобальної економічної рецесії. Нагальним питанням є залучення інвестицій для видобутку та технологічної переробки нетрадиційних видів енергетичних ресурсів (газ-гідрати, метан вугільних родовищ тощо) з огляду на наявний досвід і сучасні технології у провідних видобувних країнах світу.

Порівнюючи причини кризових явищ в економіці, енергетиці та доквіллі й способи їх подолання, привертає увагу певна невідповідність між ними. Так, витрати на розробку проектів нових атомних електростанцій у США, Франції, РФ, Україні перевищують на два порядки витрати бюджету на енергозбереження.

Виснаження сировини з часом обумовлює зміну структури споживання енергетичних ресурсів. Прогноз зміни споживання енергетичних ресурсів на XXI ст. був зроблений авторами у попередніх публікаціях (рис. 1). Звичайно, такі прогнози робити важко. Їх завжди треба використовувати разом зі словосполученням «швидше за все» тому, що ми не можемо точно прописати сценарій майбутнього в економічній, політичній і науково-технічній сферах. Тим не менш, враховувати такі прогнози у розробці енергетичної стратегії держави необхідно.

Як заявила прем'єр-міністр України 25 вересня 2009 р. в Ялті, у період світової економічної кризи Уряд України взяв напрям на подальше зменшення споживання газу (з 53 млрд. до 27 млрд. кубометрів) і зміцнення структури споживання енергоресурсів у бік вугілля. Стратегічним напрямом споживання енергоресурсів є розвиток енергозберігаючих технологій і технологій використання альтернативних видів

Критичні точки: 1 – стрімке падіння використання вуглеводневої сировини за рахунок її фізичного й економічного виснаження; 2 – тимчасове зростання використання вугілля через необхідність компенсувати зменшення використання вуглеводнів; 3 – падіння використання вугілля за рахунок його фізичного й економічного виснаження; 4 – зростання використання урану через необхідність компенсувати зменшення використання вуглеводнів та вугілля; 5 – скорочення використання уранової сировини за рахунок її фізичного й економічного виснаження; 6 – все більше залучення альтернативних джерел енергії через необхідність компенсувати зменшення використання традиційної природної енергетичної сировини.

Рис. 1. Принципова схема використання енергетичних ресурсів з часом у XXI столітті [4]

енергії. Нині таких технологій в Україні лише 0,93%, тоді як у розвинутих країнах ця цифра сягає 15 – 20%. Уряд звільнив підприємства, що запровадили й використовують такі технології, від податків на 10 років.

Тимчасове збільшення видобутку вугілля можливе, однак слід пам'ятати, що інтенсифікація видобутку будь-якої корисної копалини неминуче призводить згодом до кризи. З видобутком вугілля вже нині держава має комплекс еколого-ресурсних та соціально-економічних проблем через переважання нерентабельних підприємств з їх власною високою енергоємністю у розвинутих вугледобувних районах. Вибір шляху подальшого розвитку вугільної промисловості залишається важким стратегічним питанням.

Розвинуті країни ЄС відмовлялися від вугільної промисловості як дотаційної у другій половині XX ст. У Великобританії це тривало протягом 20 років. Відповідні програми є й в інших країнах. В Україні з часом це теж неминуче. Вугільна промисловість стане тягарем для економіки України ще до середини цього століття. Хоча, безумовно, вугілля може частково компенсувати зростаючий дефіцит вуглеводнів на деякий час. Спроби простого закриття нерентабельних шахт шляхом їх затоплення призвели до підвищення рівнів підземних вод, підтоплення міст і селищ та значних матеріальних збитків. Через це є ризик втратити великі території, на яких вже нині спостерігається суттєве погіршення умов життєдіяльності населення. Потрібна чітка довготермінова державна про-

Показники скорочення чисельності робочої сили через реструктуризацію вугільної галузі

Показники	Польща	Румунія	РФ	Україна
Рік, коли ухвалено план реструктуризації	1998	1997	1993	1996
Кількість гірників на початку реструктуризації	243000	113000	373000	410000
Кількість гірників наприкінці 2008 р.	145000	46000	178000	230000
Прогнозована кількість гірників, які залишаться після реструктуризації	133000	18000	160000	150000
Загальне скорочення працівників шахт за період реструктуризації	110000	95000	213000	260000
Прогнозований процент скорочення робочої сили за період реструктуризації	45	84	57	63
Процент прогнозованого скорочення робочої сили на кінець 2010 р.	89	71	92	45

грама розвитку вугледобувних регіонів, де враховувалися б економічна, ресурсна, екологічна й соціальна складові. Починати треба з ресурсної і екологічної складових розвитку [5].

Програма розвитку вугільної промисловості та її трансформаційних процесів існувала весь період незалежності України (табл. 3). Вона як один зі стратегічних напрямів передбачає подальшу реконструкцію галузі з необхідністю закриття нерентабельних шахт (до цієї категорії потенційно віднесено близько 100 шахт, 30 з яких забезпечено запасами до 5 років).

Аналіз досвіду реструктуризації розвинених вугледобувних районів (ВВР) ряду країн світу (США, Німеччина, Польща, Румунія, РФ та ін.) засвідчує, що цей процес є доволі складним і пов'язаний з вирішенням низки економічних та екологічних проблем, які переважно мають комплексний характер.

В усіх країнах, які мали не такий складний еколого-економічний стан ВВР, процес їх реструктуризації був пов'язаний зі зниженням економічної ефективності підприємств, скороченням чисельності робітників і загостренням екологічних проблем (табл. 3, 4).

Оцінюючи міжнародний досвід трансформацій та розвитку паливно-енергетичного комплексу і його основної складової – вугільної промисловості, відзначимо, що для України, з погляду авторів, насамперед необхідно:

часткове збереження державного контролю над цією гірничою галуззю промисловості;

надання державою необхідної фінансової підтримки для проведення інвестиційно-інноваційних, соціально-економічних та екологічних заходів;

розвиток дослідно-промислових робіт із освоєння ресурсів метану вугленосних порід як додаткового еколого-ефективного енергоресурсу та фактора підвищення безпеки гірничо-видобувних робіт;

створення сучасної системи керування рівнями підземних вод в умовах збільшення кількості шахт, які зняті з експлуатації шляхом часткового або повного затоплення, враховуючи тісний гідравлічний зв'язок більшості шахт окремих вуглевидобувних районів.

При фізичному вичерпанні ресурсів вуглеводнів та економічному виснаженні вугілля постає питання про їх заміну за рахунок розвитку ядерної енергетики, природною сировиною для якої є уран. Наприклад, США, відповідно до заяв Дж. Буша наприкінці його терміну президентства, через 20 років планують зменшити споживання нафти і газу на 75% і перейти переважно на атомну енергетику. Ресурсів урану за умови проведення випереджаючих геологорозвідувальних робіт може вистачити на тривалий час. Тому рішення Кабінету Міністрів України (2007 р.) про створення концерну «Укратомпром»

Трансформаційні процеси вугільної галузі України за роками

1990 – 1995	Початок кризи вугільної галузі, скорочення річного видобутку вугілля з 164,8 млн. т у 1990 р. до 71,7 млн. т у 1996 р., відсутність коштів для підтримки видобутку обсягу вугілля в запланованій кількості.
1996	Початок реконструкції вугільної галузі, на основі 253 вуглевидобувних і вуглепереробних підприємств створено 32 державні холдингові компанії (ДХК).
1997 – 1999	Обсяг виробництва вугілля стабілізувався і в 1999 р. досяг 81 млн. т, бюджетні державні дотації виділяють тільки для підтримки стабільного обсягу видобутку.
2000 – 2003	Перші спроби приватизації (шахта «Комсомолец Донбасу», прийняття і реалізація програми «Українське вугілля»), подальше укрупнення вугільних підприємств: з 32 ДХК створено 21 державне підприємство.
2004	Створення національної акціонерної компанії «Вугілля України» та ліквідація після повернення підприємств у сфері управління Міністерства вугільної промисловості.
2005 – до сьогодні	Збільшення кількості «малих» приватних підприємств, зростання еколого-техногенних небезпек вуглевидобутку

було цілком логічним і відкрило можливості для розвитку науково-технічної бази формування власного ядерно-паливного циклу України та підвищення її енергетичної безпеки. Разом з тим постало питання про створення національних геологічних сховищ для довгострокового екологічно безпечного захоронення відпрацьованого ядерного палива, які треба вже починати споруджувати.

Більшість розвинутих країн світу нині використовують формування стратегічного запасу енергетичних ресурсів, зокрема ЄС. У США практикують «консервацію» родовищ корисних копалин, які мають державне значення, шляхом нарощування імпорту сировини. З урахуванням цього досвіду Україна почала розробку та реалізацію програм створення стратегічного запасу нафти і нафтопродуктів.

Мінерально-сировинні ресурси становлять в Україні 26% споживчої вартості всіх природних ресурсів, а земельні – 72% такої вартості, при цьому видобуток, переробка і реалізація мінеральної сировини формують до 42 – 45% ВВП. Ці два види природних ресурсів є основним ресурсним багатством України. Інтенсивний видобуток мінеральної сировини протягом майже двох століть призвів до її певної виснаженості, численних екологічних проблем і формування структури економіки, переобтяженої енергоємними і ресурсомісткими галузями виробництва. Подальший розвиток останніх ще

більше посилить залежність вітчизняної економіки від сировинного сектору і уразливість від впливу зовнішніх факторів, що гостро проявилось у період нинішньої економічної кризи: 1 – залежність від експорту продуктів переробки залізних руд і прокату чорних металів за нерозвиненості внутрішнього ринку на ці продукти; 2 – залежність від імпорту нафти та газу. Краще, мабуть, акценти розвитку поступово змістити у бік високотехнологічної сфери та інтенсифікації використання земельних ресурсів з оптимізацією площ їх освоєнь одночасно, зменшуючи частку енергоємних експортно орієнтованих сировинних галузей виробництва. Зрозуміло, що водночас трансформувати існуючі важкі галузі виробництва не можна через імовірність повного економічного колапсу. Експортні надходження та податки від цих галузей дають основне наповнення державного бюджету, саме вони забезпечують зайнятість переважної частини населення. Тому трансформації в економіці мають бути поступові і розраховані на тривалий час.

Сільськогосподарське виробництво може себе забезпечувати енергетичними ресурсами. Розвиток технологій енергозбереження та дедалі більше і масштабне використання ядерної й альтернативної енергетики у перспективі, імовірно, може привести Україну до значною мірою енергетичної незалежності.

Разом з тим сільське господарство має спрямовуватися на вироблення продовольства, а не біоенергетичної сировини, тим паче для інших країн. Вирощування останньої швидко виснажує ґрунти і зужує можливості їх раціонального використання. Адже у світі нині спостерігається зростаючий дефіцит продовольства, розвинуті країни потребують екологічно чистих сільгосппродуктів.

Таким чином, Україна через зменшення енергетичної залежності, переважно шляхом реструктуризації сировинної експортно орієнтованої частини економіки і зміщення структури енергоспоживання в бік ядерної енергії та поновлюваних видів енергії, збільшення і розвитку високотехнологічних сфер та поступової зміни акцентів у використанні природних ресурсів з мінерально-сировинних на земельні має шанс посісти важливе місце у світовому та регіональному розподілі природних ресурсів, праці й інших факторів виробництва.

Джерела

1. *Євдощук М. І.* Ресурсне забезпечення видобутку вуглеводнів України за рахунок малорозмірних родовищ. Наукові основи. – К.: Наукова думка, 1997. – 279 с.
2. *Євдощук М. І., Чебаненко І. І., Гавриш В. К.* та ін. Теоретичні основи нетрадиційних геологічних методів пошуку вуглеводнів. – К.: НТП «Нафтогазпрогноз», 2001. – 288 с.
3. *Коржнев М. М., Курило М. М., Яковлев Є. О.* Перспективи використання енергетичної сировини та стратегія розвитку України // Екологія довкілля та безпека життєдіяльності. – 2007. – № 5. – С. 5 – 11.
4. *Коржнев М. М., Шеляг-Сосонко Ю. Р., Курило М. М.* та ін. Розвиток України в умовах глобалізації та скорочення природно-ресурсного потенціалу. – К.: ЛОГОС, 2009. – 195 с.
5. *Мінеральні ресурси України на 01.01.2008 р.* – К.: Геоінформ, 2009. – 604 с.
6. *Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття / За редакцією А. К. Шидловського, М. П. Ковалка.* – К.: Українські енциклопедичні знання, 2001. – 400 с.